

LocalTrends

Rekomendacje 2024

Rekomendacje Local Trends

Jak wykorzystać szanse realizacji Społecznego Funduszu Klimatycznego	3
Pożądane zmiany ustroju samorządów i rozwoju instytucjonalnego w kontekście decentralizacji	5
Jak zarządzać wodą opadową w warunkach adaptacji do zmian klimatu?	8
Klimat i energia dla samorządów lokalnych	10
Jakiego rejestru umów potrzebują samorządy?	12
Współpraca pomiędzy samorządem, biznesem a organizacjami pozarządowymi szansą na efektywną zmianę w podejściu do seniorów	15

Jak wykorzystać szanse realizacji Społecznego Funduszu Klimatycznego

Wprowadzenie

Jednym z elementów pakietu Fit for 55 jest wprowadzenie w UE systemu handlu uprawnieniami do emisji dla sektorów budynków i transportu drogowego (tzw. ETS2). W konsekwencji od 2027 roku paliwa wykorzystywane do celów grzewczych i transportu zostaną obciążone dodatkowym kosztem, którego wysokość będzie determinowana kształtowaniem się cen uprawnień do emisji w owym systemie handlu (regulacja dopuszcza start systemu od 2028 roku).

Wprowadzenie nowych obciążeń w tych sektorach może wpłynąć na lokalne inwestycje, planowanie przestrzenne i strategie rozwoju. Ważne jest by procesy inwestycyjne rozpocząć jak najszybciej, wykorzystać jak najwięcej dostępnych środków unijnych i krajowych oraz doprowadzić do owocnego finału w postaci zmian strukturalnych w wykorzystywanym mieszkaniu paliwowym. Podmioty powinny być świadome przyszłych wyzwań i planować swój rozwój w kierunku niskoemisyjnym, tak by jak najwięcej nakładów można było traktować, jako inwestycje a nie jedynie jako koszty.

Uruchomienie systemu handlu uprawnieniami do emisji dla sektora budynków i transportu drogowego (ETS2) dotknie wszystkie podmioty i osoby wykorzystujące paliwa na potrzeby ogrzewania i transportu. Dotyczy to także samorządów, które odczują dodatkowe koszty w sposób bezpośredni, jak i pośrednio – poprzez administrowanie mechanizmów finansowych łagodzenia skutków tego rozwiązania. W szczególności dotyczy to środków Społecznego Funduszu Klimatycznego (SFK), utworzonego specjalnie w tym celu, którego Polska jest największym beneficjentem. Środki SFK mają przyczynić się do sprawiedliwej społecznie transformacji w kierunku neutralności klimatycznej przede wszystkim poprzez wspieranie niezbędnych zmian, ale także najbardziej wrażliwych na skutki ETS2 gospodarstw domowych i sektorów.

Społeczny Fundusz Klimatyczny to 65 mld EUR do wykorzystania w UE w latach 2026 – 2032, z czego Polsce przypada 11,44 mld EUR (17,6%, przy czym uruchomienie ETS2 w 2028 roku skutkuje redukcją tej kwoty do 9,6 mld EUR). Dodając do tego obowiązkowy 25% wkład krajowy (3,8 mld EUR) uzyskujemy kwotę ponad 15 mld EUR. Jej wykorzystanie uwarunkowane jest przygotowaniem Społecznego Planu Klimatycznego (SPK) i to wydaje się obecnie najważniejszym wyzwaniem zarówno dla administracji rządowej, jak i samorządów oraz pozostałych interesariuszy.

Rekomendacje

1. **Zacieśnienie współpracy między administracją rządową i samorządami** w zakresie prac nad opracowaniem Społecznego Planu Klimatycznego. Współpraca ta powinna obejmować wszystkie obszary i etapy prac. Szczebel samorządowy wydaje się najbliższy podmiotom, które będą najmocniej dotknięte skutkami wprowadzenia systemu ETS2, a zatem najwłaściwszy dla diagnozy i identyfikowania potrzeb.
2. Istotną częścią powyższej rekomendacji jest sprawny **dwukierunkowy przepływ informacji**. Dotyczy to nie tylko relacji między podmiotami administracji rządowej i samorządowej, ale także docierania z informacją do potencjalnych beneficjentów SFK, w tym gospodarstw domowych i mikroprzedsiębiorców. W tym kontekście celowe wydaje się rozpowszechnienie instytucji doradców energetycznych na poziomie gminnym.
3. **Definicje i kryteria**. Trafne, skuteczne i efektywne wykorzystanie środków SFK wymaga opracowania adekwatnych kryteriów alokacji środków Funduszu poprzez odpowiednie zdefiniowanie mierników m.in. ubóstwa energetycznego czy wykluczenia transportowego oraz ustanowienia odpowiednich kryteriów (np. progów dochodowych oraz innych) udzielenia wsparcia.
4. **Wsparcie analityczne**. Złożoność, skala i wielowymiarowość prac oraz późniejszego funkcjonowania SFK wymaga wsparcia analitycznego. Dotyczy to w szczególności diagnozy stanu obecnego, prognozy przyszłych skutków oraz analiz obejmujących kryteria efektywnościowe. Ważne jest także skorelowanie mechanizmu SFK z innymi narzędziami polityki klimatyczno-energetycznej, w tym instrumentami finansowymi.
5. **Organizacje pozarządowe**. Wysoce pożądanym wydaje się udział interesariuszy spoza administracji. Uwzględnienie w pracach nad realizacją organizacji pozarządowych pozwoli na wykorzystanie doświadczenia oraz możliwości docierania do grup docelowych i beneficjentów SFK. Należy podkreślić, że poprzez standardowe mechanizmy działania trudno jest dotrzeć do niektórych, w szczególności tych najbardziej potrzebujących wsparcia, członków grupy docelowej.
6. **Działania wyprzedzające**. Środki z SFK będą dostępne dopiero, gdy instrument ten będzie zasilany wpływami ze sprzedaży na aukcjach uprawnień w ramach systemu ETS2, a podejmowanie przewidzianych do dofinansowania działań wydaje się rzeczą pilną i powinno następować już obecnie. Dlatego też wysoce pożądanym wydaje się opracowanie i uruchomienie mechanizmów, które umożliwiłyby wspieranie działań podejmowanych przez potencjalnych przyszłych beneficjentów SFK już teraz. Mechanizmy takie mogłyby opierać się na środkach krajowych i/lub być swoistym prefinansowaniem przyszłego wsparcia wykorzystującego zasoby SFK.

Opieka merytoryczna: Centrum Analiz Klimatyczno-Energetycznych CAKE

Pożądane zmiany ustroju samorządów i rozwoju instytucjonalnego w kontekście decentralizacji

Wprowadzenie

Samorząd terytorialny to ciągle jedna z najlepiej ocenianych struktur administracji publicznej. Jest i będzie jednym z głównych podmiotów wpływających na rozwój kraju. Pozostaje też ważnym beneficjentem unijnych pieniędzy. Reforma samorządowa z pewnością stanowi największe osiągnięcie III Rzeczypospolitej w zakresie budowy państwa demokratycznego i obywatelskiego. Jednak realizowanie i właściwe organizowanie zadań w zaspokajaniu zbiorowych potrzeb mieszkańców natrafia na szereg trudności i barier zarówno wewnętrznych, jak i zewnętrznych. O ile czynniki wewnętrzne są możliwe do rozwiązania w drodze dobrej strategii i działania lokalnej społeczności, o tyle czynniki zewnętrzne, takie jak źródła finansowania zadań publicznych, regulacje prawne, sytuacja gospodarcza i uwarunkowania geopolityczne, są wyzwaniem przekraczającym możliwości działania pojedynczych gmin. W wielu aspektach dotychczasowe doświadczenia wskazują, że wiele z tych problemów można rozwiązać działając wspólnie. W dobie nieustannych zmian i pojawiania się ciągle nowych wyzwań w zmieniającej się rzeczywistości konieczna jest także permanentna identyfikacja zagrożeń. Jednym z takich niebezpieczeństw jest ryzyko prawne. Drugim, konstruującym samorządność, kluczowym elementem jest finansowa samodzielność. Bez niej mówienie o samorządnej Polsce to fikcja. Praktycznie od momentu wdrożenia reform samorządowych, które wprowadziły zasadę decentralizacji administracji publicznej i miały oddać lokalnej społeczności decyzyjność w zakresie zaspokajania podstawowych usług publicznych oraz zapewnienia lokalnej infrastruktury, trwa proces prawnej i finansowej centralizacji, który w ostatnim okresie miał bardzo intensywny charakter. Z obserwacji inicjatyw legislacyjnych i sposobu tworzenia prawa, wyłania się obraz, że dla organów centralnych samorząd przestaje być partnerem, a jedynie powierza mu się funkcje i rolę podobną do niegdysiejszej terenowej administracji wykonawczej.

Takie postrzeganie samorządu jest nie tylko niezgodne z jego konstytucyjną konstrukcją, ale także sprzeczne z racjonalnym zarządzaniem państwem demokratycznym.

Samorządy wielokrotnie podkreślały potrzebę systemowych zmian odnośnie do zadań zarówno ustrojowych, jak i branżowych. Uczestnicy debaty „Przyszłość samorządów, a decentralizacja państwa” wskazywali na konieczność przemyślenia na nowo, w sposób spójny i konstruktywny, jak zatrzymać centralizację państwa i stworzyć system prawny oraz finansowy, pozwalający na zachowanie równowagi między różnymi szczeblami administracji publicznej, tworząc możliwie najbardziej efektywny system budowy obywatelskości i realizacji zadań państwa oczekiwanych przez polskie społeczeństwo.

Pożądane zmiany ustroju samorządów i rozwoju instytucjonalnego w kontekście decentralizacji.

Zarówno samorządy wszystkich rodzajów, jak i parlament oraz rząd wraz ze specjalistami z dziedziny prawa i konstytucji, powinni przeprowadzić przegląd obowiązującego

prawa dotyczącego ustroju samorządów. Celem tego przeglądu byłaby ocena funkcjonalności oraz analiza istniejących rozwiązań instytucjonalnych. Przegląd ów powinien obejmować szeroki zakres zagadnień związanych z prawem samorządowym, mając na uwadze potrzeby i możliwości samorządów oraz efektywność ich działania. W ramach analizy należy dokonać oceny istniejących przepisów i identyfikacji problemów, które mogą wpływać na skuteczność i sprawność samorządowych struktur w realizacji ich zadań w zakresie zaspokajania zbiorowych potrzeb mieszkańców.

Ważnym elementem takiego przeglądu powinna być również analiza propozycji zmian legislacyjnych, które mogłyby wspomóc rozwój samorządów oraz usprawnić działanie ich organów. Uwzględnienie opinii samych samorządów jest niezbędne, aby uwypuklić ich potrzeby oraz dostosować przepisy do realiów lokalnych i regionalnych.

Rekomendacje

1. Przestrzeganie ogólnej zasady wynikającej z Konstytucji RP i zasady subsydiarności, aby wszelkie zmiany ustawodawcze dotyczące samorządu terytorialnego zmierzały do decentralizacji Państwa i usług publicznych.
2. Wprowadzenie do powszechnego stosowania i respektowania „klauzuli generalnej” w postępowaniu samorządów, czyli domniemania ich kompetencji we wszystkich sprawach niezastrzeżonych prawem dla innych organów, z odejściem od wymogu każdorazowego wskazywania konkretnej podstawy prawnej dla działań podejmowanych przez samorządy, zwłaszcza w formach niewładczych.
3. Wprowadzenie funkcjonalnego i precyzyjnego systemu podziału kompetencji wszystkich rodzajów samorządów wraz z szerokim zakresem ich wzajemnej współpracy, kooperacji, umów i porozumień. System prawny powinien umożliwiać pomiędzy sąsiednimi wspólnotami tworzenie różnorodnych mechanizmów współpracy i relacji infrastrukturalnych, poprawiających efektywność realizacji zadań publicznych.
4. Trwałe przestrzeganie Europejskiej Karty Samorządu Lokalnego, a szczególnie tych zapisów, które warunkują przekazywanie nowych zadań samorządom, z wyliczeniem rzeczywistych skutków finansowych ich realizacji, a w konsekwencji ich sfinansowanie z budżetu państwa lub wskazanie źródeł ich pokrycia, a także wzmocnienie głosu obywateli wyrażonego w referendum lokalnych i konsultacjach.
5. Zniesienie ograniczenia w sprawowaniu przez jedną osobę funkcji organu wykonawczego gminy przez maksymalnie dwie kadencje. Ustanowienie samorządowej służby cywilnej. W zakresie ograniczenia liczby kadencji występuje nierówność podmiotowa wobec prawa, gdyż nie ma ona zastosowania powszechnego w stosunku do organów wykonawczych JST, gdzie w powiatach i województwach nie ma takiego ograniczenia. Jest też ograniczeniem biernego prawa wyborczego.
Przywrócenie możliwości łączenia kandydowania w wyborach samorządowych na funkcję organu wykonawczego gminy oraz do organu stanowiącego powiatu albo województwa.

6. Stworzenie niezależnych od decyzji politycznych, mechanizmów wynagradzania pracowników samorządowych, w tym osób kierujących JST – uzależnionych od zakresu zadań, odpowiedzialności, kompetencji i osiągniętych wyników. Płaca ta, chroniona ustawowo, powinna być corocznie waloryzowana w odniesieniu do inflacji oraz wynagrodzeń w sektorze przedsiębiorstw.
7. Doprowadzenie do sytuacji, w której przedmiotem ustaleń i konsultacji z Komisją Wspólną Rządu i Samorządu Terytorialnego (KWRiST) powinny być wszystkie projekty ustaw i rozporządzeń związane z samorządem, także te które są tzw. inicjatywą poselską i senacką. Przy każdym projekcie aktu prawnego winne być szczegółowo wyliczone skutki finansowe i wskazany sposób ich pokrycia.
8. Zapewnienie, aby w przypadkach projektów ustaw dotyczących samorządów, opinia strony samorządowej KWRiST powinna być obowiązkowo przedstawiona przy pierwszym czytaniu projektu ustawy w Sejmie. W dalszym procedowaniu powinien być zapewniony udział strony samorządowej wraz z jej opinią w sprawie.
9. Wprowadzenie rozwiązań w relacjach pomiędzy organami administracji rządowej a samorządowej, które doprowadzą do sytuacji, że nie będą funkcjonowały one na podstawie instrukcji, wytycznych, zaleceń oraz innych dokumentów, które nie są uznawane za konstytucyjne źródła prawa. Wiąże się to z koniecznością realizacji postulatu jasności prawa, będącego jednym z fundamentów praworządności.
10. Ograniczenie nadmiernego zakresu kompetencji wojewody, który powinien być organem posiadającym względem samorządów tylko funkcje nadzorcze oraz władcze, związane z bezpieczeństwem państwa. Ministerstwo ds. administracji powinno być wyłączone z tzw. „resortów siłowych”.
11. Racjonalizacja zasad dokonywania zmian zasadniczego podziału terytorialnego Państwa, w tym zmian granic gmin. Należy pilnie zmienić prawo dotyczące zasad dokonywania zmian granic jednostek samorządu terytorialnego oraz wprowadzić skuteczne mechanizmy ekonomiczne, pozwalające na kompensowanie wprowadzanych zmian (rozliczenia majątkowe między JST objętymi zmianami). Należy ograniczyć do absolutnego minimum tzw. wrogie przejęcia terytoriów jednej gminy na rzecz drugiej (pomimo sprzeciwu społeczności lokalnej), mające cechy niezgodnego z Konstytucją wywłaszczania bez odszkodowania. Konieczna jest rewizja zmian terytorialnych dokonanych w ostatnich latach z naruszeniem prawa i przywrócenia poprzednio obowiązujących granic gmin.
12. Dokonanie zmiany zasad funkcjonowania samorządowych kolegiów odwoławczych. Zmiany te powinny uwzględniać obecny podział administracyjny kraju i pełną zasadę dwuinstancyjności postępowania administracyjnego, ze statusem strony dla jednostek samorządu terytorialnego w tym postępowaniu.
13. Ukształtowanie współpracy i zgodnego partnerstwa w wielu formach współdziałania sąsiadujących wspólnot samorządowych o charakterze wiejskim i miejskim, jako warunków koniecznych do procesów rozwojowych jednostek samorządu terytorialnego – bez zamykania tych procesów w granicach administracyjnych JST.

Opieka merytoryczna: Związek Gmin Wiejskich RP

Jak zarządzać wodą opadową w warunkach adaptacji do zmian klimatu?

Wprowadzenie

Woda opadowa jest bezcennym zasobem naturalnym, który może być wykorzystywany do odbudowy bioróżnorodności, ale także w gospodarce, w utrzymaniu terenów miejskich czy w gospodarstwach domowych. Jednak deszcz nie respektuje granic ani naszych życzeń i oczekiwań, lecz pada zgodnie z cyklem hydrologicznym. Cywilizacja zaburza ten cykl, zmiany klimatu powodują, że coraz częściej mamy wody za mało (niedobory, susza) albo za dużo (podtopienia, powódź).

W wielu polskich miastach niekorzystne zmiany klimatu potęgowane są przez zmniejszanie powierzchni niezabudowanej i uszczelnianie coraz większych obszarów. Powoduje to występowanie miejskich wysp ciepła; leżący w pełnym słońcu uszczelniony plac bez drzew i wody może mieć temperaturę o dwadzieścia stopni wyższą od temperatury obok placu, np. pod drzewem. Ponadto taki plac czy ulica traci zdolność naturalnej retencji. Ponadto zwiększenie maksymalnych natężeń opadów przekłada się na wzrost maksymalnych strumieni odpływu i przeciążenie istniejącej kanalizacji oraz zwiększenie ryzyka podtopienia.

Mając na uwadze konieczność adaptacji i ograniczania zmian klimatu konieczne jest wykorzystanie wody opadowej do przywracania bioróżnorodności i zielonej transformacji miast i wsi.

Rekomendacje

1. Pierwszą i podstawową zasadą w gospodarowaniu wodami opadowymi musi być **umożliwienie wodzie opadowej wsiąknąć w glebę tam, gdzie spadła**. Jeżeli to niemożliwe należy ją odprowadzić do miejsca, w które wsiąknąć może, albo w którym może się zatrzymać. Budowanie kanalizacji powinno być ostatecznością wówczas, gdy nie ma możliwości miejscowego zagospodarowania opadu. Nie ma wątpliwości, że rozwiązania lokalne są najlepsze.
2. Podstawowym obowiązkiem właściciela czy administratora obiektu powinno być **zagospodarowanie wody na własnym terenie**. Dopiero jeśli jest to niemożliwe powinien on ubiegać się o możliwość podłączenia do sieci. A eksploatator sieci musi zawsze zachować prawo do odmowy podłączenia, jeżeli jego sieć nie jest zdolna przyjąć zakładanej ilości wody. Konieczne jest więc **odpowiednie opracowywanie i wydawanie warunków technicznych** na przyłączenie do sieci.
3. **Rozwijanie błękitno-zielonej infrastruktury w miastach jest konieczne**. Są to działania, w których przywraca się tereny naturze poprzez rozwój roślinności oraz rozproszoną retencję (ogrody deszczowe, zbiorniki wodne, muldy chłonne, tereny podmokłe itd.)
4. Woda opadowa to cenny zasób, który może zastąpić wodę wodociągową. Konieczne jest **retencjonowanie wód opadowych i zastępowanie nimi wody do picia**, np. poprzez wykorzystanie do podlewania ogrodów i terenów zielonych, ale także do sputkiwania toalet, mycia ulic itd.

5. Kanalizacja musi być systematycznie eksploatowana, odnawiana i modernizowana. W tym celu konieczne jest **uporządkowanie kwestii własności sieci** oraz **zapewnienie finansów na utrzymanie infrastruktury** deszczowej. Najważniejsza i najbardziej opłacalna jest **konserwacja zapobiegawcza**, czyli konserwacja wykonywana w celu oceny i łagodzenia skutków degradacji i zmniejszenia prawdopodobieństwa awarii. Postawa proaktywna jest skuteczniejsza niż reaktywna (Tabela).

Porównanie postawy proaktywnej i reaktywnej według szwedzkiej organizacji wodnej *Svenskt Vatten*

Postawa reaktywna	Postawa proaktywna
Skoncentruj się na naprawianiu błędów	Skup się na bezpieczeństwie funkcjonalnym
Napraw	Popraw, żeby nie trzeba było naprawiać
Walcz z pożarem	Przewiduj i planuj
Usuwać pojawiające się usterki	Wyeliminuj ewentualne usterki
Zmniejszaj koszty konserwacji	Zwiększaj efektywność pracy
Błędy są nieuniknione	Błędy są rzadkością
Pierwszeństwo dla usuwania awarii	Pierwszeństwo dla eliminacji błędów
Niski poziom pracy	Wysoki poziom pracy i jej planowania
Niskie bezpieczeństwo funkcjonalne	Wysokie bezpieczeństwo funkcjonalne
Plany krótkoterminowe	Plany długoterminowe

6. **Kanalizacja ogólnospławna powinna być rozdzielana na opadową i sanitarną wszędzie tam, gdzie jest to możliwe.** Powinno się **dążyć do zlikwidowania przelewów burzowych z kanalizacji ogólnospławnej**, gdyż jest to źródło zanieczyszczenia zasobów wodnych.
7. Należy **bezzwłocznie uporządkować przepisy prawne** związane z gospodarowaniem wodami opadowymi tak, aby **wprowadzenie taryfy** za odprowadzanie wody opadowej do kanalizacji było powszechne i oczywiste. Takie rozwiązanie zapewnia odpowiednie finansowanie eksploatacji oraz mobilizuje do retencjonowania wody lokalnie oraz do rozszczelniania terenów. Ponadto wskazane jest zniesienie obowiązku wyposażania działek budowlanych w przyłącza kanalizacji deszczowej na rzecz swobodnego wyboru przez właściciela między takim przyłączeniem a retencją terenową.
8. Konieczne jest włączenie **zasad i sposobów kształtowania terenów biologicznie czynnych** do zakresu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, w tym utrzymania i ochrony terenów zieleni i zadrzewień, granic zlewni wód opadowych, zasad i sposobów adaptacji terenów do zmian klimatu.
9. Konieczne jest włączenie gospodarowania wodami opadowymi do lokalnych polityk adaptacji do zmian klimatu i **ustanowienie preferencji, także fiskalnych, dla działań dotyczących retencji wód.**

Opieka merytoryczna: Klara Ramm

Klimat i energia dla samorządów lokalnych

Wprowadzenie

W dniu 11 października 2024 roku rozpoczęły się konsultacje Krajowego Planu Energii i Klimatu do roku 2030 dla Polski. Konsultacje te potrwać do 15 listopada 2024 roku. Przygotowany plan wypełnia oczekiwania Unii Europejskiej w zakresie przygotowania przez Polskę dokumentu wyznaczającego cele ochrony klimatu oraz transformacji energetycznej. Aktualny projekt dokumentu proponuje 50% redukcję emisji gazów cieplarnianych w kraju w stosunku do roku 1990, 32,5% udział odnawialnych źródeł energii w jej zużyciu oraz prawie 13% redukcję zużycia energii względem prognoz.

W związku z przygotowanym planem krajowym powstaje pytanie, jak samorządy mogą partycypować w osiągnięciu proponowanych celów polityki klimatycznej UE i Polski? Towarzyszą mu inne pytania. Jak ambitnie samorządy mogą wdrażać transformację energetyczną i adaptację do zmian klimatu? W jaki sposób powinno się odbywać planowanie transformacji i adaptacji na poziomie lokalnym? Jak rząd może i powinien lepiej wesprzeć samorządy w realizowaniu ambitnych planów transformacji i adaptacji?

Rekomendacje

1. Konieczne jest uporządkowanie planowania w zakresie klimatu na poziomie samorządów różnych szczebli. Obecnie w Polsce mamy różne formaty planowania w zakresie energii i klimatu. Za dobre przykłady można uznać działania w województwie małopolskim, gdzie powstał Regionalny Plan Energii i Klimatu, a planowane są do utworzenia Powiatowe Programy Energii i Klimatu. Ciekawym rozwiązaniem są także kontrakty klimatyczne, które wykorzystują teorię zmiany w 5. Największych miastach Polski: Łodzi, Krakowie, Rzeszowie, Warszawie i Wrocławiu. Uporządkowanie planowania powinno zakładać aktywne włączanie zagadnień klimatycznych do istniejących formatów planowania, np. strategii gminnych oraz planów ogólnych i planów zagospodarowania przestrzennego. Planowanie powinno przewidywać włączanie szerokiej grupy interesariuszy w działania – tworzenie silnego mandatu do lokalnego działania. Jednocześnie takie uporządkowanie powinno dążyć do ograniczenia liczby dokumentów planistycznych i – w miarę możliwości - połączenia kwestii mitygacji i adaptacji w jednym dokumencie. Uproszczenie planowania uwolni zasoby ludzkie, a także finansowe potrzebne do realizacji rzeczywistych przedsięwzięć ograniczających emisje i realizujących transformację energetyczną.
2. Osobnym zagadnieniem jest usprawnienie planowania procesowego. W kontekście ochrony klimatu dotyczy to głównie planowania i realizacji inwestycji w instalacje odnawialnych źródeł energii. Ułatwienia te mogą uwzględniać postulaty tzw.: #5dlaOZE, tj.:
  - a. Usprawnienia procedur administracyjnych, np. równoległe procedowanie planu miejscowego i decyzji środowiskowej.
  - b. Prawne uruchomienie i usprawnienie ścieżki uzyskania dostępu do komercyjnego przyłącza instalacji OZE do sieci elektroenergetycznej.

- c. Wypracowanie jednolitej praktyki co do zasad lokalizacji instalacji OZE w pobliżu cywilnych i wojskowych stref lotniczych.
- d. Standaryzacja wymogów w zakresie m.in. dokumentacji i ekspertyz, jakie należy przedstawiać czy sprawa wyłączenia gruntów z produkcji rolnej oraz ochrony zabytków.
- e. Ujednolicenie standardów dot. ochrony ptaków w trakcie planowania i eksploatacji instalacji odnawialnych. Potrzeba rozmów i konkluzji o obiektywizacji standardów wykonywania monitoringów i oceny, a następnie ich wdrożenia.

Usprawnienie inwestycji w OZE jest dla samorządów powiązane z perspektywą zapewnienia w przyszłości dodatkowych źródeł dochodów z podatków od istniejących instalacji. Dochody te pochodzą z inwestycji proekologicznych i mogą być dalej inwestowane w podobne inwestycje oraz w szeroko rozumiany lokalny rozwój gospodarczy.

3. Planowanie procesowe powinno być także lepiej przemyślane w zakresie transportu miejskiego, aby go usprawnić, a tym samym przekonywać mieszkańców do porzucania podróży samochodami do miast. Przewoźnicy powinni lepiej współpracować ze sobą. Fundusze powinny być skierowane na wsparcie realizacji przewozów, ale jednocześnie nie może to być realizowane w takiej formie, aby wywoływać niepotrzebną konkurencję pomiędzy przewoźnikami. Trzeba stworzyć wspólny model finansowania i koordynowania transportu miejskiego, który obecnie nie jest doskonały. Infrastruktura różnych nie-samochodowych form transportu potrzebuje wsparcia finansowego i edukacji dla mieszkańców. Edukacja powinna dotyczyć tego, że realizowane inwestycje poprawią jakość życia, a nie tylko zredukują emisje gazów cieplarnianych.
4. Dla obszarów miejskich istotne jest odblokowanie możliwości realizacji transformacji energetycznej w kilku obszarach: ciepłownictwa, tworzenia spółdzielni energetycznych, działania klastrów energetycznych, produkcji energii. Odblokowanie jest potrzebne na kilku frontach: mechanizmów finansowania (klastrów, ciepłownictwa), nadania kierunku transformacji (ciepłownictwo) oraz odblokowania prawnego możliwości działania (spółdzielnie, produkcja energii).
5. Konieczne jest wyodrębnienie kadry osobowej, która zajmie się tematyką zmian klimatu i energii. Osoby odpowiedzialne za te zagadnienia powinny być dostępne na każdym poziomie samorządu: wojewódzkim, powiatowym i gminnym. Działalność takich osób, w formie doradców ds. energii, koordynatorów klimatycznych czy doradców ds. adaptacji do zmian klimatu znacznie przyspiesza zmiany na rzecz transformacji energetycznej, np. wymiana nieefektywnych źródeł ogrzewania na paliwa stałe.

Opieka merytoryczna: Fundacja Instytut na rzecz Ekorozwoju

Jakiego rejestru umów potrzebują samorządy?

Wprowadzenie

Centralny Rejestr Umów (CRU) jest inicjatywą mającą na celu zwiększenie przejrzystości finansowej oraz jawności w działaniach administracji publicznej, umożliwiając obywatelom dostęp do informacji o umowach zawieranych przez wszystkie jednostki sektora finansów publicznych. Rejestr ten, którego obowiązek wprowadzenia planowany jest na 1 stycznia 2026 roku, jest odpowiedzią na rosnące oczekiwania społeczne w zakresie kontroli nad wydatkami publicznymi i potrzebą większej przejrzystości działań samorządów i władz centralnych.

CRU ma obejmować informacje na temat umów o wartości od 500 zł. Jednak według doniesień prasowych ten limit ma być zwiększony 20-krotnie, do 10 000 zł. Rejestr ma zawierać takie dane jak: numer umowy (o ile występuje), data i miejsce jej zawarcia, okres obowiązywania, oznaczenie stron, przedmiot umowy, jej wartość, a także źródła jej finansowania. Obowiązek wprowadzania danych do rejestru będzie spoczywał na kierownikach jednostek sektora finansów publicznych, zaś nieprzestrzeganie go będzie wiązać się z konsekwencjami prawnymi, w tym możliwością nałożenia kar finansowych i ograniczenia wolności.

Pomimo odsuwania terminu wdrożenia CRU wiele samorządów z własnej inicjatywy zdecydowało się na uruchomienie przejrzystych i łatwych w obsłudze rejestrów umów. Udostępniają one dane w zakresie, jaki uznały za stosowne, wykorzystując do tego dedykowane strony lub Biuletyn Informacji Publicznej. Niestety, jawność umów sektora publicznego nie jest obligatoryjna, dlatego spora część jednostek samorządu terytorialnego nie podjęła się tego zadania i nie dzieli się informacjami dotyczącymi wydatkowanymi przez nie środkami.

Przesuwanie wprowadzenia CRU i brak transparentności, jak przebiegają prace nad jego implementacją generują niepotrzebny chaos wśród samorządowców. Nie wiedzą oni czego się spodziewać i kwestionują czy ich urzędy poradzą sobie (pod względem teleinformatycznym) z obsługą rejestru umów, ponieważ mogą być do tego nieprzystosowane.

Rekomendacje

1. Standaryzacja i łatwość dostępu do danych

Rejestr umów powinien być dostępny w intuicyjnym, ogólnopolskim systemie, który umożliwia łatwe wyszukiwanie, przeglądanie informacji o umowach zawieranych przez samorządy oraz pobieranie ich w różnych formatach w celu pogłębionych analiz. Istotne jest wdrożenie wspólnych standardów wprowadzania danych, co umożliwi ich porównywalność oraz ułatwi analizę. CRU zaproponowany przez Ministerstwo Finansów powinien być w stanie współpracować z systemami finansowo-księgowymi samorządów, ale także z systemami rejestrującymi zaangażowanie umów. Każda jednostka sektora finansów publicznych sporządza sprawozdania budżetowe, w których raz

na kwartał wykazuje tzw. zaangażowanie wydatków. Istnieją więc narzędzia, które pozwoliłyby na tworzenie CRU w sposób zautomatyzowany i jak najmniej obciążający dla samorządów.

2. Zapewnienie aktualności i spójności danych

Samorządy powinny mieć obowiązek i posiadać narzędzia umożliwiające aktualizację informacji o umowach w sposób natychmiastowy i zautomatyzowany. Wdrożenie CRU jako systemu informatycznego minimalizującego opóźnienia i automatyzującego część procesów mogłoby poprawić jego funkcjonalność oraz ograniczyć liczbę błędów wynikających z ręcznego wprowadzania danych. Jest to również sposób na unikanie opóźnień, które mogłyby wpływać na poziom zaufania obywateli do władz samorządowych i centralnych.

3. Należy pozostać przy progu 500 zł, a najlepiej dążyć do pokazywania wszystkich wydatków (umów).

Próg 10 tys. złotych spowoduje, że obywatele utracą wgląd w setki tysięcy umów i transakcji. Ustalenie tak wysokiego progu całkowicie podważa wiarygodność CRU z perspektyw obywatela i ideę, że „oglądamy każdą złotówkę”. W wielu samorządach wprowadzono zautomatyzowane rejestry umów w przypadku których nie ma progu od którego pokazywane są umowy/transakcje, pokazywane są wszystkie wydatki. W małych miastach, a tym bardziej w gminach wiejskich przy progu 10 tys. zł obywatele utracą wgląd do blisko 90% transakcji. Ale nawet w dużych miastach transakcje poniżej tego progu stawioną istotny wolumen ilościowy (nawet ponad 50%). Wylimitowanie z rejestru tak dużej liczby transakcji kompletnie niweczy idee tego projektu i może prowadzić do celowego dzielenia umów na kwoty poniżej 10 tys. zł.

4. Transparentność finansowa i przeciwdziałanie korupcji

Centralny Rejestr Umów ma potencjał stać się skutecznym narzędziem przeciwdziałania korupcji poprzez ujawnienie pełnych informacji o wydatkach publicznych. Samorządy powinny wykorzystać CRU jako platformę do raportowania umów publicznych, co może wpłynąć na zwiększenie konkurencyjności przetargów i poprawę warunków umów. Przejrzystość w działaniu buduje zaufanie społeczne, a dostęp do danych umożliwia obywatelom ocenę jakości zarządzania środkami publicznymi.

5. Wyłączenie wrażliwych danych osobowych

Pomimo dążenia do pełnej transparentności, należy uwzględnić ochronę danych osobowych, szczególnie w kontekście umów o pracę zawieranych przez jednostki sektora publicznego ze swoimi pracownikami. Włączenie tych umów do CRU bez odpowiednich wyłączeń może prowadzić do naruszenia prywatności pracowników. Rekomenduje się rozważenie przepisów, które wyłączyłyby wrażliwe dane z obowiązku udostępniania. W celu zachowania przejrzystości proponuje się udostępnianie danych prezentujących ile np. zarabiają dane wydziały zbiorczo.

6. Edukacja i wsparcie techniczne dla samorządów

Aby zapewnić sprawne funkcjonowanie CRU, potrzebne jest wsparcie techniczne i merytoryczne dla jednostek samorządowych i Ministerstwa Finansów. Samorządy, które z własnej inicjatywy wprowadziły lokalne rejestry umów w sposób skuteczny dysponują wiedzą, która mogłaby zostać skutecznie wykorzystana w skali całego kraju. Przedstawiciele tych jednostek powinni być regularnie zapraszani na (zbyt rzadko) organizowane przez Ministerstwo Finansów spotkania specjalnego zespołu powołanego do opracowania wstępnej koncepcji rejestru umów jednostek sektora finansów publicznych. Natomiast organizacje pozarządowe mogą pełnić rolę edukacyjną, a także wspierać samorządy w spełnianiu wymogów rejestru.

Opieka merytoryczna: Instytut Finansów Publicznych

Współpraca pomiędzy samorządem, biznesem a organizacjami pozarządowymi szansą na efektywną zmianę w podejściu do seniorów

Wprowadzenie

Według prognoz Głównego Urzędu Statystycznego, w 2050 r. osoby powyżej 60. roku życia mogą stanowić aż 40,4% populacji Polski (13,7 mln obywateli, czyli nawet o 5 mln więcej niż obecnie). Tego typu modyfikacja struktury społecznej naszego społeczeństwa znacząco wpłynie nie tylko na kształtowanie polityki ogólnokrajowej, ale przede wszystkim zadecyduje o sposobie zarządzania poszczególnymi regionami i społecznościami.

Wyzwanie to staje się kluczowe dla samorządów i włodarzy miast. Od władz lokalnych wzrost liczebności najstarszej grupy wiekowej wymaga właściwego zbadania i zrozumienia potrzeb seniorów, a także opracowania i implementacji rozwiązań, które sprostać zmieniającym się realiom. Już teraz sporym utrudnieniem bywa niedostateczna liczba instytucji wsparcia społecznego na szczeblu lokalnym, ograniczone środki finansowe i kompetencje, a także niepełna świadomość w zakresie sprawdzonych rozwiązań – nie tylko tych zagranicznych, lecz także w odniesieniu się do przykładów z Polski.

W jakim kierunku powinna zmierzać oferta samorządów dla osób starszych i na jakiej bazie powinny być kreślone ramy polityki senioralnej, mając na uwadze fakt, że stan i system opieki społecznej w naszym kraju nie jest bliski ideałowi? Co już teraz są w stanie zrobić gminy, aby przygotować się do postępujących zmian wynikających z procesu starzenia się społeczeństwa? Skąd samorządowcy mogą czerpać wiedzę na ten temat i dobre wzorce?

Wychodząc naprzeciw zmieniającym się trendom demograficznym i szukając odpowiedzi na coraz więcej pojawiających się pytań, Fundacja In_Spire wspólnie z Regionalnym Ośrodkiem Polityki Społecznej w Poznaniu zorganizowały 15 października br. I edycję Forum Polityki Senioralnej w ramach Europejskiego Forum Samorządowego Local Trends. Podstawowym założeniem i głównym celem pionierskiego wydarzenia było stworzenie platformy do wymiany dobrych praktyk w skutecznym planowaniu i wdrażaniu polityk senioralnych na szczeblu lokalnym.

W trakcie 3 paneli dyskusyjnych zaproszeni goście rozmawiali o możliwości współdziałania różnych sektorów do kreowania efektywnych rozwiązań dla seniorów (debata pt. "Międzysektorowa Scena Dobrych Praktyk w polityce senioralnej"), potrzebie współpracy pomiędzy samorządami i podległymi jednostkami z obszaru całego kraju ("Rozwój oferty kierowanej do seniorów przez samorzady") i właściwym sposobie wdrażania innowacji technicznych do codzienności seniora ("Czy nowe technologie i sztuczna inteligencja zrewolucjonizują przyszłość opieki nad osobami starszymi?").

Wśród panelistów znaleźli się m.in. przedstawiciele samorządów, jednostek realizujących politykę społeczną, instytucji wsparcia społecznego, NGOs oraz reprezentanci nauki i biznesu.

Rekomendacje

1. Każda gmina jest samowystarczalna wtedy, kiedy następuje współdziałanie samorządu, organizacji pozarządowych i biznesu. Tego typu synergia stanowi dużą szansę na efektywną zmianę w podejściu do seniorów i bez wątpienia zostanie dostrzeżona przez odbiorców.
2. Duży odsetek firm i przedsiębiorstw jest świadomy zwiększającej się grupy seniorów, ich specjalnych potrzeb, ale też potencjału wynikającego ze wspomnianych przemian społecznych. Z tego względu biznes coraz częściej deklaruje gotowość do włączania się w realizację rozwiązań i inicjatyw prosenioralnych, co przyniesie korzyści dla wszystkich uczestników procesu.
3. W obszarze mieszkalnictwa senioralnego, przedstawiciele branży dbają o zachowanie konstrukcyjnych i budowlanych zasad dostępności zazwyczaj już na początku realizowania inwestycji. Co do zasady jednak biznes jest otwarty na wszelkie rozmowy z samorządem już na etapie planowania, aby jak najszybciej uwzględnić wprowadzenie wszelkiego rodzaju ułatwień czy form przystosowania do specyfiki najbliższej społeczności.
4. Przedstawiciele wielu środowisk dostrzegają ogromną potrzebę współpracy pomiędzy samorządami i podległymi jednostkami z obszaru całego kraju w celu dzielenia się doświadczeniami i upowszechniania sprawdzonych wzorców. Mobilne kluby seniora, inicjatywy centrów aktywności międzypokoleniowej i inne formy aktywizacji osób starszych mają szansę na sprawdzenie się w innych gminach lub miastach, które charakteryzują się podobnymi cechami wspólnymi.
5. Obecnie funkcjonujący kształt systemu opieki społecznej i senioralnej wymaga sporych modyfikacji. Ważnym i stosunkowo nowym elementem tego systemu są Centra Usług Społecznych, które powstają najczęściej z przekształcania Ośrodków Pomocy Społecznej. Istotne jest stopniowe odchodzenie od dotychczasowego rozumienia pomocy społecznej i świadczeń, które za nią idą. Skutecznym rozwiązaniem może okazać się w tym celu rozwój zakresu usług społecznych w poszczególnych gminach i otwieranie nowych Centrów Usług Społecznych oferujących znacznie większe możliwości od OPS.
6. Optymalnym rozwiązaniem podczas kreowania przez samorządy rozwiązań i legislacji na rzecz osób starszych jest angażowanie w ten proces nie tylko ekspertów, urzędników i samych seniorów, ale też szerokiego grona interesariuszy: NGOs, osób opiekujących się i pracujących na rzecz seniorów, biznesu, a nawet przedstawicieli młodzieży. Tak rozumiane tworzenie wieloletnich rozwiązań prosenioralnych powinno być monitorowane nie w skali wieloletniej, a w odniesieniu się do bieżących okoliczności.
7. Wprowadzanie nowoczesnych technologii do opieki nad seniorami pozornie może wydawać się rozwiązaniem drogim i skomplikowanym, zwłaszcza w przypadku mniejszych społeczności. Zestawiając jednak ich koszty i efektywność z tradycyjnymi mechanizmami, bilans zysków i strat może okazać się zaskakująco korzystny.

8. Nowoczesne technologie bez wątpienia zrewolucjonizują model opieki nad osobami starszymi, jednak sięganie po rozwiązania cyfrowe czy teleopiekę wymaga realizowania właściwej edukacji w tej sferze. Chodzi nie tylko o poszerzanie wiedzy samych seniorów, ale też osób, które staną się za nich odpowiedzialne.
9. Pomimo funkcjonowania coraz większej liczby nowoczesnych kanałów dostępu (internet, social media, aplikacje), które dla wielu osób stanowią oszczędność czasu, pracy czy pieniędzy, myśląc o właściwym zadbaniu o najstarszą grupę społeczną biznes powinien pamiętać o ich preferencjach i specjalnych potrzebach związanych z możliwością korzystania z kontaktu osobistego. Seniorzy – nawet mając odpowiednie kompetencje cyfrowe – w większości przypadków wolą przyjść i porozmawiać bezpośrednio lub zadzwonić z pytaniem, zamiast pisać maila. Wyjątkowo ważny jest dla nich kontakt osobisty, możliwość bycia wysłuchanym i świadomość tego, że ktoś się nimi zainteresował poświęcając im trochę swojego czasu.

Opieka merytoryczna: Fundacja In_Spire